

DOM IN SVET

ZABAVI IN POUKU.

Izhaja po jedenkrat na mesec.

Št. 11.

V Ljubljani, 20. novembra 1889.

Leto II.

Mladim dnem.

Bilà so, bilà nedolžnosti leta,
Bilà, pa prešlà mi je doba sveta!
Ko vprvič zaznal sem, da točim solzé,
Ko vprvič spoznal sem, da vtriplje srcé,
Poslednjič uprla
Namé je nebeško oko
V slovo!
Tedaj je umrla!

Bilà je, bilà, ne bo je več,
Prešlà je, prešlà kot blisek žarèc. —
Oj, ne bo je več! —

Včasih, ko tajni polumrak
Spenja po zemlji svoj plašč tenák,
Tička mi rajska priskače z neba,
Peva o njej mi ob robu srca:

»Zibelka gúgljava, zibelka mala
Lahno se giblje;
Detetu mamica jo je postlala;
Angelj jo ziblje.

Mamica križa mu čelice milo,
Lička celúje;
Angeljčku daje prosèč naročilo,
Naj ga varuje.

Angeljček pesemce rajске mu poje,
Detece spinka;
Mamica gleda je, srčice svoje,
Moli za sinka.«

Tička prestane, sam sem spet,
Sam, in krog mene pusti svet.
Pesemca pa mi ne gré iz srca,
Take nobeden smrtnikov ne zna.

Zibka že davno mirna stoji,
Detece davno že v njej ne spí.
Mamici z rok se izvilo je,
Samo do sveta vstopilo je.
Vendar še veje mu tajni šopot,
Angelja milo šuštéča perot.
Bdí še na čelu mu križevi znák —
Mamice zlate spomin sladák.
Krožijo z bliza mu rajski glasovi —
Njene molitve in nje blagoslovi. —
In srcé se mu blaženja taje,
Vedno gorkeje, vedno slaje. —

Vihra se bo približala
In grozila mi streti srcé.
Bodi! Saj znaki še živé,
Da me je mati križala.
Roj divjaških črnih duhov
Záme podira njen blagoslov.
In ko je ni drugod rešitve,
Rešile me materne bodo molitve.

J.

Nevesta.

(Spisal Anonymus.)

(Konec.)

Gista dôba je bila prišla. Benedikt je vzrastel krepek mladenič vitkega telesa, poln zdravja in poguma; Miljanka se je razvila v cvetočo deklico, da se je je radoval oče ob vsakem pogledu nanjo, a še lepše se je razvila njena duša ter se okrasila z deviškimi krepostmi.

Prišlo je l. 187., Benedikt je hodil vsako jutro in vsak večer k vrtnarjevim. Toda letos se mu Miljanka ni prismejala naproti, kakor prejšnja leta, temveč zarudela je vselej, kakor bi jo polil s krvjo, in zbežala je pred njim. On se je delal, kakor bi ne opazil ničesar. Toda, ko bi mu kdo mogel pogledati na dno duše, videl bi, kako se je tam vse gibalo, kako ga je razjedala žalost, kako se mu je skalil sladki mir, ki ga je užival nekdej. Nekaj se mu je tudi začelo v srcu oglašati, a sam ni vedel, kaj. Dozdevalo se mu je, da ima posebne pravice do devčeta, s katerim je vzrastel in preživel zlato otroško dôbo.

Zimskega dné je poljubljalo žarno zahajajoče solnce slemena miramarskega gradú. Grad je pa sipal iz oken čuden rudeč odsvit, kakor bi v njem gorelo in bi ogenj silil na dan.

»Torej z Bogom ostani, Miljanka, ako nimaš ni besede, ni pogleda zame. Praviš mi, da si si izbrala drugega ženina. Sreča ti mila! V grad prihajajo gospodiči. Moje roke so žuljave, oni imajo gladke. Naj bode, saj si vredna plemenitega mladeniča. Toda, Miljanka, če bo deš srečna, spominjaj se včasih najinih otroških let, spominjaj se mene, ki . . .«

Dalje ni mogel govoriti. Solza se je zalesketala na očesu, v srcu pa je dušil grozno boleost.

Miljanka je stala, kakor iz marmorja izklesana, ni ga pogledala: le roko mu je samo podala v slovo. On jo krepko stisne in nato skoči urno, a skoči s temnim obrazom v pripravljeno ladijo, ki je bila namenjena, da ide v Sicilijo po žvepla. V dnu srca peklo ga je in stiskalo, kakor gorjé celega sveta. Ločena sta.

V istem trenutku je zatrepetal zadnjič solnčni žarek na grajskem ozidju; potem se je solnce odtrgalo od krasnega Miramara in se poslovilo. Ne dolgo potem je zatonilo v daljavi, in na zemljo se je ulegla mračna, zimska noč.

Uro potem je klical postarani kašljavi Martinek svojo hčer in jo iskal po gradu. Ni je mogel najti, niti sledú ni bilo po njej. A ni bila izginila, ampak klečala je v grajski kapelici upognena in globoko zatopljena v molitev pred podobo žalostne Matere Božje.

Bog vé, komu je veljala molitev. Zeló jo je bilo pretreslo slovo, hudo jo je mučilo ločenje, še groznejše pa jo je pekla misel, da ima Benedikt o nji slabo mnenje. Oh, ko bi mogla povedati, koga si je izbrala za ženina, oh, ko bi ga mogla prepričati, da je njen ženin več prenašal nego žulje. Bala se je zeló za Benedikta, kajti vedela je, da je skušal pri slovesu prikrivati svoje dušno stanje, svojo nejevoljo ali celó jezo, da se je javil hladnega le navidezno, a v istini nosil v prsih strašne naklepe. Zdel se ji je, kakor bi se bil zvrnil iz neba v goreče peklo. Slutila je, da mu je njena odpoved ob enem odpoved življenju. Tako daleč je mislila. O saj bi si vendar le njega mogla izbrati, ko bi si sploh kdaj izbirala izmed takih ženinov.

Šla je v hišico, kjer jo je oče pričakoval ter bil že odprl znano sajasto sv. pismo, da bi mu Miljanka iz njega čitala kako priljubljeno povest. Toda danes ni ji tekel jezik, kakor navadno, dasi je znala berilo skoro na pamet. Ko je poveznil stari Martinek oguljeno kučmo na koleno, pogladivši si ostanek sivih las, in ko je začel s tresavim glasom navadno večerno molitev: »O Marija ljubezniva«, spustila se je tudi hči za njim z glasom dorasle mladenke. A danes ni bilo v tem glasu čarovite moči, ki je jačila še starčevo grlo, da sta se glasova spojila, skoro bi dejal, v popolno soglasje: ne, danes ni bilo tako, kakor je bilo vedno. In ko je po molitvi začel starček peti, bilo mu je pri srcu skoraj tako mehko, kakor če je spomladi njegovo devče pod temno-zelenim rožmarinom na vrtu začelo z milim otožnim napevom:

»Rasti, rasti, rožmarin,
Ti devištva drag spomin!«

Danes pa nima njen glas čarobne tešilne moči. Sam stari mož tudi ne more dolgo peti — — —

Tam v daljavi pa je plula težka ladija tovornica, na kateri je stal v mračnem kotu pri krmilu mladenič. Temen je bil njegov obraz, opazovalec bi bil videl, da divja v njem silen boj. Sedaj je segel krčevito v nedrije, sedaj je z roko zamahal, sedaj je potegnil preko čela. Bil je to naš Benedikt. Res silen boj mu je hotel ugonobiti srce, obupne misli so ga navdajale. »Ali ni najbolje, da bi tu konec bil mojega življenja? Saj je sedaj proč moje veselje!« V duhu se je bil zvrnil, da tako rečem, iz nebes na dno groznega prepada. V prsih se mu je penilo morje besnečih strastij, preletale so ga črne misli in otrovale mu osrčje, da ni upal več leka od ni-

koder. Peklenske skušnjave! Smrt v morskih valovih mu je bila zoprna, zaradi tega si je hotel seči po življenju s smrtonosnim orožjem. Oj gorjé! — A kaj mu je, da je vskriknil bolestno, kakor bi mu vrtala neznanska bolečina po mozgu? Saj ni bilo slišati strela. Krmilo je bilo pritrjeno z vrvjo, da ga ni bilo treba v eno mer ravnati. Na ladijinem rilcu so uživali brodarji ubožno večerjo ter popivali žganje iz male čašice; ladija pa je rezala šumeče morsko površje. Kaj je bilo torej vzrok vzkliku?

Tam zadej pri krmilu je padel oni mladenič v mesečnem svitu na kolena; iz levice mu je pljusnilo nekaj svetlega v vodo, desnico pa si je pritiskal ob srčno stran. Ali se je ranil? Ne: vzkriknil je le opazivši, da se je ob smrtno orožje zamotal stari molek z zakajenimi jagodami, katere je Bog vé kolikrat prebiral Miljanka, in katere je marsikak večer otipavala onemogla, tresava roka starega Martinka. Pred slovesom od Miljanke je bil šel v zgornjo sobo ločit se od starega moža, pustivši vrhno suknjo spodaj v sobici, kjer je šivalo dekle. Kdo mu je vtaknil molek v žep? Ni bilo težko uganiti. — Tam pri krmilu se je spustil na kolena. Koliko je vzdihoval, molil, ihtel! Kako milo in mehko mu je postalo v srcu! Bilo mu je, kakor bi bili padli železni okovi od njegovih prsij, ki so ga hoteli udušiti, ki so ga gonili v obup, v smrt. Čemu umreti? Ali ne živi več njegov dobri oče nebeški, njegov Bog, katerega je dosedaj otroško ljubil, kateremu je dan na dan daroval svoje hvaležno srce?

Štiri mesece pozneje je obsipala pomlad grad in njega okolico z vso svojo mično bujnostjo. Senčnato grmovje je zelenelo in se razcvitalo, kakor da bi imela ta pomlad biti poslednja. Tudi grčavi rož-

marin se je hotel še enkrat pokazati v dišeči svoji cvetni obleki, dasi mu je bilo deblo že prejedeno do mozga in notranjega soka. Število vijolic se je krčilo dan na dan. Le za eno na vrtnem robu pod rožmarinom so še vedeli oskrbnikovi otroci. Pripenjali so zeleno listje nad njo in jo rosili z vodo. Tudi za njeno življenje se je bilo treba bati.

Tam v pritlični izbi male, znane nam hišice je pokladal oče poln grenke toge in bridkosti roko na belo čelo svoje hčere. Čelo je bilo razbeljeno od vročinske bolezni. Bal se je zeló za njeno življenje. Ni dolgo, kar je dobila ovojcék iz daljnega kraja in v njem stari častitljivi molek. Na listku poleg molka je bilo pripisano: »Odpuščam Ti.« Tolmačila si je besede, da je ona sama vzrok njegove nesreče, tedanje in prihodnje. Hotela mu je takrat izročiti nekaj v spomin, in dala mu je v žep stari molek. Ni pa vedela, kaj si je potem še priložil v žep. Vendar se je začela bati zanj in tega strahú ni mogla pregnati. »Morebiti je odšel za vselej, morebiti je šel nalašč v kako nevarnost, morebiti si je končal življenje.« Grozna misel ji je izpodjedala zdravje, da se je morala kmalu vleči. Izprevidel je ubogi oče, da ne raste v celem grajskem vrtu leka za njo. Že davno je hotela iti hči k nunam na stari Reni pri sv. Justu v Trstu, hotela je biti nevesta Izveličarjeva, a bala se je zapustiti očeta. Sedaj ga je prosila bele obleke za v grob in venca s starega rožmarinovega debela na vrtu. S solzami ji je povedal oče, da ji more izpolniti le drugo prošnjo, prve ne. Pomirila se je kmalu, sprejela je tudi svojega ženina v sv. popotnici. Potem jo je začel spreletovati mrzel pot. Molek z voglatimi jagodami je pritiskala zaupno k vročim ustnam. Za gradom je pretresal veter trhlo, poslednjič ozelenelo

topol, in nekaj je hreščalo v vrtu na koncu: morda je ravno veter odkrehnil izpodgrizeno deblo rožmarinovo.

Drugi dan so hodili otroci gledat zadnjo vijolico. Imela je glavico uvelo, povešeno, zamrzlo na veke. V mali pritlični sobici je ležala mladenka, bela kakor vosek, z rožmarinovim vencem nakičena, dejal bi — mrtev angelj.

Teden potem se je vrnil Benedikt. Prepozno! Začel je nameščevati službo starega vrtnarja. Strašno ga je peklo, da ji je sam pospešil smrt. Peklo ga je njegovo ravnanje, da se je dal strasti tako zaslepiti. Pozabil je bil namreč na bližnje sorodstvo z Miljanko, pozabil je bil njeno nedolžno življenje, njeno sestersko ljubezen: ni hotel strpeti, da bi mu bila vzeta. A sedaj? Sedaj spoznava vse in se kesa! Njej pa je vsadil spomin v svojem srcu ter ga hrani pač še sedaj; tu bode zelenel, kakor bode zelenel njen grob na bližnjem B-skem grobišču. Žaluje pa ne odveč za njo. Saj je uverjen, da je pri Bogu v nebesih, kamor je šla v mladostnem cvetju, razcvetela roža — presajena v nebeški vrt.

Upogneni starec v rujavem volnatem jopiču je podelal še tu pa tam kaj malega v zabavo in kratek čas ter spremljal svojega namestnika na morju in na suhem. Življenje brez dela bi mu doneslo zgodnjo smrt. Pri takem delu smo srečali starčka in mladeniča od začetka te povesti. Najraje pa je ribaril prav blizu gradú, kakor za bivanja svetlega gospoda Maksa. Samo z razliko, da ga ni več spremljalo po stopnjicah, z mornico oblitih, cvetoče, rudečelično devče, lastno dete, niti nosilo rešeta z ribami glasno prepevaje v hišico. Po njeni smrti se je zdelo starcu, da je cel grad velik trohnel grob brez življenja.

* * *

Kdor bi si šel sedaj ogledat slavni grad, težko bi uzrl več upognenega, kašljavega starca v rujavem volnatem jopiču z oguljeno kučmo. Še njegov čoln je morebiti že davno povezen na solnčnati prod, kjer mu užiga solnce dan

na dan nove razpoke. V kotu B-skega grobišča pobeša vrba-žalostinka tanke, vlačne veje, da ležé skoro po tleh. Ž njo je zaznamoval Benedikt mesto, kjer objema sedaj črna zemlja trupli očeta in hčere — nedolžne neveste.

Iz burkaste preteklosti Mihe Gorenjskega.

(Spisuje Tine Brdnik.)

XIX. Kaznovana radovednost.

Ernst Dunkelbusch je bil svoje dni rokodelski mojster v Celovcu. Prišteval se je pravim »purgarjem«. Zato je tudi zahajal v kavarne, kjer se je kako uro po kosilu rad zabaval s čitanjem domačih in tujih, krščanskih in židovskih listov. Tudi igral je zelo rad. Razumel je dobro igro na »kvarte«, pa tudi slonokoščene krogle je znal prav spretno poditi po zeleni mizi. Vse to res ni kaka posebnost. Bolj znamenita za nas pa je tista slaba lastnost njegova, kateri se pravi **radovednost**.

Če sta se le blizu njega kje dva bolj tiho razgovarjala, že je nategoval ušesa, hoté uloviti vsaj kako besedico, če ne že vsega razgovora.

Dobro, da je bil toliko tudi lahko-veren, kolikor je bil radoveden, ako ne še bolj prvo. Z vsakoršnim odgovorom ga je bilo lahko zadovoljiti, tudi, če se je dalo tako rekoč kar prijeti, da stvar ne more biti taka, kakor se mu naznanja ali opisuje.

V Celovec je zahajal tudi naš Miha večkrat po opravkih; napravil je včasih kako kupčijo s konji. Prijatelj in znancev se mu zaradi njegove posebnosti ni nedostajalo niti na Kranjskem, niti na Koroškem, tudi v glavnem mestu gorotanskem ne.

Nekateri njegovih prijateljev so zahajali navadno v taisto kavarno, kakor mojster Dunkelbusch.

Ko pride nekega dné poštar Miha v to kavarno, povedó mu njegovi prijatelji, kako so Dunkelbuscha enkrat za vselej dobro izplačali. In ta smešni dogodek sem jaz tu zabeležil kot nameček Mihovim burkam.

Nekega dné po kosilu Ernst Dunkelbusch zopet igra na biljardu v navadni kavarni. Blizu biljarda sedé njegovi znanci pri črni kavi, pomenkujé se bolj tiho med seboj. Dunkelbusch se jim večkrat približa, toda danes si pa res ni v stanu raztolmačiti, o čem se pravo za pravo menijo. Tako skrivnostnih obrazov še niso nikoli kazali proti njemu. Že je vprašal dvakrat, kaj se menijo tako skrivnostnega, toda njegovega vprašanja ne čuje nihče, preveč so zaverovani vsi v čudni predmet, o katerem si dopovedujejo. Dunkelbusch hodi kakor po jajcih okolu njih, vidi se mu, kako težko živi v tej negotovosti. Zato se ga vendar eden usmili ter mu na ponovljeno vprašanje odgovori:

»Zunaj na Križni Gori gnezdi znani čarobni ptič pegam (*Bombycilla garrula*, *Seidenschwanz*). V njegovem gnezdu se nahaja taka skrivnostna koreninica, da stori človeka nevidnega, ako jo nosi pri sebi. Tri kolenca ima koreninica in je sive barve. Pravijo, da ima ptič gnezdo v tretjem brinjevem grmu od lesenega križa na levo.«

Ernst to zaslišavši sklence hipoma, da pojde na goro; najraje bi kar stekel. Močno ga skrbi, da bi ga kdo ne prehitel. Nerad nadaljuje igro, zato pa tudi

malo katero kroglo še dobro pogodi, tako je razmišljen in razburjen, a izdati se neče.

Dovršivši svojo ulogo v kavarni, izgubi se kar naglo iz mesta na goro, da si poišče zanimivo gnezdo s čarobno koreninico. Kako bode vendar nepopisno prijetno, če se mu posreči polastiti se tega malega pa tako imenitnega zaklada! Odslej bode lahko poslušal vsak pogovor, tudi, če se bode šepetalo še tako tiho; saj se bo lahko vstopil blizo ust, kadar bo hotel. In pa v kake družbe bo lahko zahajal! V najodličniše gosposke kroge mu bode vhod čisto prost. Celó ministerskih in cesarskih posvetovanj se bo mogel vdeleževati, in če tudi bode moral pri tem popolnoma molčati, slišal bode pa le vse. Kar je ostro prepovedano objavljati po časnikih n. pr. o vojnih pripravah ali o kakem novem strelivu: vse to bode vedel, če se mu bode le ljubilo svojo nevidnost nesti na dotične kraje.

Tako in slično preišljuje pride Ernst do označenega mesta. Tam pa skrbno se ozrši okrog sebe, ali ga kdo opazuje, poseže v brinjev grm. In glej, sreča! Če tudi se malo obode, gnezdo je vendar v njegovi oblasti. Siva koreninica s tremi kolenci je vpletena uprav v dno gnezda. Hitro jo Ernst vtakne v žep, gnezdo dene pod grm in jo mahne naravnost proti kavarni meneč, da ga ne vidi nihče.

Silno težko že čakajo gostje v kavarni, kdaj se povrne Ernst — radovednež.

Ko vstopi v dvorano, ne zmeni se nihče zanj. Tovariši so črno kavo že popili, in nekateri sedaj igrajo na biljardu, drugi sedé mirno za mizo čitajoči razne časnike, tretji zopet so zaverovani v »kvarte« ali »domino« itd., sploh, kakor je po kavarnah običajno.

Ernst se resno vstopi blizu biljarda ter opazuje igralce. Na vedrem licu se mu vidi, kako nebeško zadovoljen je sedaj-le sam seboj, in kako vzvišenega se čuti nad vsemi ubogimi vidnimi zemljani.

Ko stoji tako mirno in tiho, kakor tisti solni steber, ki je navstal iz Lotove žene, dregne ga igralec, namerivši na kroglo, z drugim koncem gladkega drožiča v desno reberno stran. Težko se Dunkelbusch premaga, da ne zakriči; vendar, kaj hoče! Saj igralec ni kriv temu!

Kmalu se začno meniti, kam je pač Ernst tako hitro zginil iz kavarne, zakaj se ni nič poslovil, ali ga je morda kdo razžalil in podobno. Kako dobro se zdi sedaj bedastemu radovednežu, zaslišavšemu ta pogovor, da poprej ni zavpil! Ne gane se z mesta. Igralcu na biljard je večkrat na potu. Ni čuda, da mu stopi s peto malo na prste in kmalu potem na kurje oko. O joj! Ta je pa huda! Vendar Ernst se še premaga, da ne zakriči, namestu tega se mu debela solza utrne iz oči in obraz se mu zdatno podaljša.

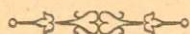
Zopet se od sosedne mize nekdo stegne in pomolivši smodko proti njemu otrese pepel na njegovo suknjo. Molčé potegne Dunkelbusch po suknji ter odstrani nepotrebni okrask.

Najhuje pa pride sedaj. Kar nevtegoma se nekdo njegovih tovarišev vzdigne za mizo rekoč: »E, presneta muha!« prime za kozarec vode in jo vrže že itak dovolj kaznovanemu radovednežu ravno v obraz. Dunkelbusch ima dosti. Jeze peneč se zakliče: »»Vrag bodi neviden, jaz ne več!«« Vsi zakričé kot iz jednega grla: »Ali si ti tukaj? Oprosti, oprosti!« Toda Ernst Dunkelbusch jih nima časa poslušati; kar po čarobno koreninico seže, vrže jo od sebe in zbeži domov v svojo delavnico, v kateri tudi najde mirno zavetišče. Odslej ga ni več dosti videti zunaj; pa saj je ozdravljen in torej tudi bolj zadovoljen s svojim navadnim stanom in zgolj človeškimi zmožnostmi.

* * *

S to pripovedko se poslavljava pripovedovalec in pisec od dragih čitateljev burkastih dogodeb iz preteklega in polpreteklega časa. Zdravstvujte!

Soglasno z gosp. urednikom bodi še opomnjeno, da ni bil naš namen slovenski mladini reči: »Pojdi in tudi ti tako stori!« — »Dom in Svet« je hotel s temi sestavki pokazati, da je možno tudi brez vero in nravnost žalečih spisov Slovencem podati zabavnega berila. Če je morda ta ali oni čitatelj tukaj našel kaj spodtikljivega, bodi preverjen, da s slabim namenom ni bilo dejano v list. Čitatelj naj izlušči iz lupine jedro: lupino lahko zavrže, a jedro je resnica.

Kaj vzbudilo bi v življenje?

Kaj pomaga roži krasni,
Ki v vročini oveni,
Ako zopet hladna rosa
V jutru ranem jo kropi?

Kaj vzbudilo bi v življenje
Zopet mrtvo to srcé,
Ki končale so nemilo
Prenapete je želje?

Ivanov.

Poezija.

Po nebu črn vesla oblak,
A zora zlata ga obsije:
Kako je lep rumeni trak,
Ki zdaj se krog oblaka vije!

Ko črne mi preté skrbi,
Obsveti mi jih poezija;
Potem se jasno vse mi zdi,
Potem vesela še samija.

Fr. Krek.

O spiritizmu.

Kritična studija.

(Piše dr. J. Janežič.)

(Dalje.)

Mnogo hrupa in šuma je napravil spiritizem med ljudmi, a pri vseh zunanjih ali mehanskih pojavih nismo našli nič posebnega ali novega, dasi so reči čudovite po svoji obliki. Zato bi spiritizem samo po svojih čudežih ne bil mnogo večjega pomena, kot nekak napredek v glumaštvu.

Ker pa opazujemo, da je svet tako vzbujen po spiritistih, mora vendar le tičati nekaj za človeštvo važnega v njem, bodisi dobro ali slabo. Zato preiščimo njegov umski predal, kateri je po mnenju spiritistov prav pomenljiv.

Težko je zmedene reči spraviti v razviden sestav, a sledili bomo resnici in ob enem kazali na zmote.

Verski nazori spiritistov.

Vsi spiritisti verujejo, da imajo okrog sebe višja bitja — duhove, in od tod imajo svoje ime: spiritisti.

Kaj in kdo so ti — duhovi, v tem že niso vsi spiritisti enih mislij, vendar večina méni, da so to duše rajnih ljudij. Povod temu mnenju so dali duhovi sami, ker se navadno na široko predstavljajo kot duša tega ali onega že umrlega človeka.

Ti duhovi poučujejo svoje pristaše o raznih rečeh prihodnjega življenja. Splošna podoba onega sveta, ki ga popisujejo in slikajo v svojem razodevanju, ne loči se bistveno od našega sveta, le nekoliko bolj domišljavo ga razgrinjajo — duhovi.¹⁾

¹⁾ To vse je nadvse podrobno popisano pri Allan-u Kardecu — v zgoraj imenovanih knjigah — in pri Andrew Jackson Davis-u, kateri ima celo vrsto tacih spisov. V nemško so preloženi: »der Reformator«, »der Zauberstab«, »die Principien der Natur«, »der Arzt«, »die Philosophie des geistigen Verkehrs«, »Himmelsboten auf Erden und das Leben im Jenseits«, »geistige Wanderungen«, »der Lehrer«, »der Kulturkampf« i. dr.

a) *Nazori o Bogu in duhovih.*

Trojne bistvo spoznavajo ti duhovi: Boga, duha in snov.

Boga ločijo nekateri od drugih stvari, drugi pa v panteistovskem smislu mešajo Boga in svet ter Boga imenujejo svetovno dušo. So pa tudi duhovi, ki trdijo naravnost, da Boga ni. Tako pripoveduje Perty¹⁾ o duhu »Heine«, da je naravnost trdil v seji, da je ostal bogotajec tudi na onem svetu. Nasproti pa se je ruska nihilistovka Olga N. po smrti spreobrnila s svojo prijateljico Katarino k veri v Boga.²⁾

Angeljev in vragov v našem smislu ne poznajo. Pripovedujejo pa, da je iz roke božje prišlo silno število duhov, različnih po svoji naravi in popolnosti. Najbliže pri Bogu stojé prvenci. En del teh prvencev se je Bogu uprl, med temi je Juda Iškarijot; med zveste Bogu štejejo spiritisti tudi Jezusa iz Nazareta.

Ti duhovi nimajo telesa, a privzemajo si s prosto voljo telo, da v njem nekaj časa živé in se izpopolnijo. Sile pri tem vtelesenju ni nobene, le želja, da bi se izpopolnili, žene jih v telesa. Vsak duh si izbere tako telo za svoje, kakoršno ugaja njegov naravi.

Po vseh podnebnih telesih živé taki duhovi. Tiste, ki živé na zemlji, imenujejo ljudi.

Človek ima po nauku spiritistov tri dele: telo, živalsko dušo (obdušec) in duha. Ta živalska duša v človeku je vez, ki druži duha in telo in je sredstvo za delovanje na zunaj. Duh ni nikdar brez tega obdušca ali živalske na pol snovne duše. S prostim očesom ne vidimo te duše, ker je pretenka. Zaradi tega, in ker ima silno moč, predere vsak še tako skrit in zaprt prostor. Njegova raztezna moč (Expansionskraft) je tako velika, da najtrje telo v hipu razdeli v najmanjše drobce in ravno tako hitro je zopet sestavi.

Ta obdušec potegne k sebi za potrebo snovnih delov iz bližnjih teles, zgosti jih, naredi obliko telesa ter se pokaže v vidni podobi. Ko hoče izginiti, potegne

obdušec na-se, snovni drobci se razpusté in sedejo na prvotne snovi, največkrat na posrednikov obdušec.

b) *Nazori o smrti in večnosti.*

Smrt loči telo od duha, obdušec pa ostane združen z duhom tudi po smrti. Po smrti se duh preseli na oni svet v kraljestvo duhov, kjer se začne stoprv prav dopolnjevati z izkušnjami pridobljenimi na tem svetu.

Druge premembe ni za duha na onem svetu, vse ostane pri starem. Kakor bi potnik prišel s pota domu, tako pride duh po smrti na oni svet.

Po nauku spiritistov je torej onostransko življenje le nadaljevanje sedanjega brez bistvenega razločka.

Duh Hare-ja, ameriškega senatorja, je razodel svojemu sinu kemiku Robertu Hare-ju to-le o onem svetu: »Duhovi prebivajo 60—120 angleških milj nad zemljo¹⁾ v prostoru okroglem v več kolobarov razdeljenem. Tam so gore in ravnine, vode in jezera, vrtovi in gozdovi, polja in vinogradi. Tam žanjejo in kosé, igrajo se in veselé, jedó in pijó, kakor na zemlji. Celó ločitev po rodu in stanovih ostane tam; žid ostane žid, turek je turek itd. Tam so učenci in učitelji, mojstri in vajenci, prav kakor na zemlji. Vsak ima prebivališče po svojem okusu. Nižji duhovi potujejo po onem svetu s pošto ali železnico, ali pa hodijo peš okrog. Na zemlji morajo duhovi prestajati vse sitnosti kot drugi človeški potniki.«

Še več nam vé povedati dr. Friese²⁾ iz Vratislave: »Prva pokrajina duhov je površje naše zemlje, kjer po smrti še dostikrat mnogo let preživé in kot v omotici in dremoti okrog lazijo. Na tisoče takih duhov živi po mestih in vaseh, ki komaj vedó, da so umrli. Pečajo se s tem, s čimer so se preje v življenju. Hodijo v cerkev, šolo, gledališče itd., jedó, pijó — s pomočjo obdušca — pa le samo »komplemente«³⁾ jedil, le po

¹⁾ Drugi spiritisti imajo že površje zemlje za prvi kolobar duhov.

²⁾ »Stimmen aus dem Reiche der Geister.« Lips. 1879.

³⁾ Dr. Friese méni, da imajo vse stvari poleg snovi nekaj bolj duhovnega, kar on »komplement« imenuje.

¹⁾ Perty, »mystische Erscheinungen« II. p. 62 n.

²⁾ Zöllner g. n. III. o. 217—226.

pomoti včasih zares izpraznijo kozarce in krožnike.

Radi zahajajo med ljudi, ker jim je med duhovi dolg čas. V spiritiških sejah se polasté posrednikov in se po njih zabavajo z ljudmi. Te vrste duhovi so večjidel neolikani in surovi, kolnejo in nespodobno govore, ljudi zapeljujejo in noré ž njimi.

Duhovi se med seboj sprejo in tudi med ljudmi napravljajo zdražbe.

Duhovi višje vrste poučujejo duhove nižje vrste. Predmeti so raznovrstni, vendar vsega se uče, kar na srednjih šolah, tudi veronauka. Bolj izobraženi duhovi evropski morajo učiti neolikane divjake.

Duhovi potemtakem niso vsi enako poučeni, da, eni so po besedah Friesejevih zeló nevedni, da še sami sebe ne poznajo. Vendar, ko duhovi dovršé oliko prvega kroga, preselijo se v druge, a to gre počasi: nekateri ostanejo na tisoče let v prvem krogu, kakor nam pravi »duh Stafford«, ki je še nekoliko faraonov videl ondukaj.

Tega vsega sevéda ne verjamejo vsi spiritisti, a v enakih nazorih so zapljeteni v večini.

Znamenito je to, da se pri spiritistih nahajajo zmote raznih časov in krajev in ljudstev.

Egipčanske nazore o dušnem potovanju (metempsychosis), o novem vteleševanju (reincarnatio) raznolično olepšane nahajamo v tem nauku:

Ako duh na zemlji (človek) zgreši svoj poklic, povrne se po smrti nazaj v telo pa v drugih okoliščinah, da dopolni, kar je zamudil prvič. Ker ima duh pristo voljo, lahko si izbere sam primeren delokrog.

V času med smrtjo in novim vtelešenjem se giblje duh po simpatičnih krogih, nabira si izkušnje, dela sklepe in sestavlja načrte za bližnjo dóbo novega zemskega življenja.

Primeri se, da ga pogled v preteklost, na lastne grehe, na zamude razžalosti in stori nesrečnega; ta žalost je včasih silno velika in ljudje jo imenujejo pek el. To čustvo preganja duha po raznih krajih, dokler ga ne pripravi dó spoznanja, da je pri Bogu pomoč, in da more storjene grehe popraviti. To prepričanje mu dá nove moči, in duh začne delati za svoje poboljševanje.

Ker je to mogoče vsakemu duhu, zato ni za nobenega večne kazni. Pekla kot posebnega prostora, kakor uči vera, spiritisti ne poznajo.

(Konec.)

Ali je umetnost sama sebi namen?

(Spisal Andrej Kalan.)

(Konec.)

Da so bila ta grška načela veljavna tudi pri Rimljanih ob cvetu umetnosti, priča nam pismo Horacijjevo Pizonom, katero smo že omenili. Horacij imenuje pesnike aedituos virtutis, čuvaje v svetišču kreposti.

Ako pogani tako odločno obsojajo načelo moderne estetike, da je umetnost sama sebi namen, potem nam pač ni treba poudarjati, da enako govore tudi krščanski estetiki. Kdo bi namreč menil, da človek s svojimi močmi, ali tudi le

z eno od njih, živi in dela za kak drug namen, kakor da služi in slavi Boga, brez katerega ne more niti živeti, niti delati, celó ne biti? Kdor je tega mnenja, on je dal slovo veri, pa tudi pameti. Ako pa je namen človekov slava božja, udanost in pokorščina do Boga pa sreča človekova, potem mora vse svoje zmožnosti, torej tudi umetnijske, posvetiti temu namenu.

Morda bi mi kdo očital, da delam moderni estetiki krivico in da obsojam

nje nauke, ne da bi si ogledal razlogov, katere ima in navaja za svojo trditev.

Razlogi se dadó ob kratkem navesti, kajti v istini nimajo več nego en sam razlog. In ta je, da mora biti umetnost samostojna, prosta in ne sme služiti drugim namenom. Vsak namen jo ponižuje, in umetnik, ki hoče doseči kak namen z umetnijo, zlorabi jo in kaže h krati svojo »npravno malovrednost (moralischen Unwert)« in »estetično nesposobnost (aesthetisches Unvermögen«, Schiller). No, o tem se ne bomo pričkali, ali to res ponižuje umetnijo, ako se drži npravnosti, zakaj vémo, da bi nasprotnikov ne prepričali. Čitatelju smo hoteli pokazati, na kaj se opirajo zagovorniki nauka, da je veda sama sebi namen. Razvidel je čitatelj tudi, da je taka veda kolikor toliko — vsaj dejansko — bogotajska.

Lepa reč je svoboda: toda, ali naj ne pozna umetnik zakonov? Ali je umetnija sama igrača?

Pač, Krug pravi, da. A prav to nam ne gre v glavo; da bi se bil pesnik Jakopone da Todi igral s svojo »Stabat mater«, ali da bi bila »Pangue lingua« igrača, ali da bi bila sv. Štefana cerkev igrača, — tega ne moremo umeti.

Umetnost brez namena, ali če hočete, sama sebi namen, to je nesmisel. Ko bi ti estetiki prav imeli, ne bi stavbarstvo bilo prava umetnost, pač pa, ko bi se igrali otročaji s papirnatimi vojaki, ali bi z listki zidali hišo.

Toda čemu bi modrovali o takih trditvah? Ozrimo se v zgodovino, kaj nam ona o tem pravi. Ako je res, da umetnik, ki ima višje namene pri umotvorih, kaže npravno nevrednost in estetiško nezmožnost, ako namen (s svojo silo) uničuje bistvo lepe umetnosti, potem se morajo prav v zgodovini na polju lepih umetnosti kazati žalostni nasledki našega načela. Kadarkoli torej kako stoletje ni poznalo estetiške modrosti 19. stoletja in je iskalo v umetniških delih kaj višjega, kakor »Die Befriedigung eines instinctartigen unwiderstehlichen Triebes« (samo to, da zadovolji svoj nepremagljivi nagon), tedaj je morala biti puščoba in praznota na polju umetniškem.

Toda, kaj vidimo? Parthenon in Propileje, Akropolis v Atenah', Elevzijski tempelj, Olympijski Zeus, Phejdijeva »Pallas Athena«: ali so vsi ti umotvori bili sami sebi namen, ali niso bili odločeni v proslavo bogov in verskega življenja? In Ilijada, Odiseja, Pindarjeve ode in tragedije Ajshilove in Sofoklejeve, krasni govori Demostenovi: ali se je vse to res samo zaradi sebe rodilo, ali ni imelo posebnega namena? In psalmi in knjiga Jobova in prerokbe Izaijeve in Jeremijeve žalnice; spevi sv. Ambrozija in sv. Tomaža Akvinskega; skladbe Palestrinove, Giottove, Overbeckove, Veithove, Führichove podobe; govori, katere so govorila zlata usta Bernarda: prekrasne cerkve v Strassburgu, Kolinu, na Dunaju, Milanu, Rimu, Toledi itd.: kako je vse to nastalo, kdo je to vstvaril? Ali res vse le brez namena, nezavestno, po nagonu? Da, to je storila verska navdušenost, umetnost katoliška, ki si je vsekdar štela v čast, da more svetne stvari uporabljavati v slavo božjo, to so storili umetniki, v katerih imenu govore slikarji republike Sijenske: »Po milosti božji smo odločeni in poklicani, da neomikancem, ki ne znajo čitati, kažemo čuda sv. vere.« Pa dasi tudi ni treba, da bi umetnost služila cerkvi, mora se vendar vedno uklanjati zakonom božjim.

Ob koncu le še eno misel!

Moderni estetiki tako radi poudarjajo, da mora biti umetnost sama sebi namen in da tendencijozna umetnost nič ne velja: a prav ti ne delajo brez namena, njih umetnost ima večinoma podel namen. Zato namreč ne dovolijo, da bi bila umetnost podložna višji božji in npravni oblasti, da pod to krinko spravljajo med svet nenravna, nesramna in protiverska dela, med ljudi trosijo uporne nazore. Kak odgovor pa čaka take umetnike zaradi strašnih nasledkov, ki izvirajo iz njih nenravnih umotvorov? Celó Propertij, znan kot razuzdan pesnik, pripoznava, kako pohujšujejo mladino slabi spisi.

Quae manus obscoenas depinxit prima tabellas,
Illa puellarum ingenuos corrupit ocellos,
Ah gemat in terris ista qui protulit arte
Jurgia sub tacita condita laetitia.

Naj ga teži zemlja, naj mu grob ne dá pokoja, kdor je prvi oskrnil čisto nedolžne oči s takimi podobami, ki je pod imenom umetnosti in zabave tolike boje izzval v mladih srcih!

Umetnost torej ni sama sebi namen, ampak je hčerka božja v službi pri ljudeh, da jih vodi k Bogu.

Lepi umetniki — pravi J. Marn — geslo edino je pravo:

Sursum corda!

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

Knjige družbe sv. Mohora.

„**Koledar družbe svetega Mohora za navadno leto 1890.**“ — V svoji prejšnji lepi obliki predstavlja se nam koledar tudi letos. Strogo koledarska vsebina obsega 16 strani, za tem pa se vrsti zabavna in poučna vsebina na str. 17 do 112. Imenik ima posebne strani in sicer 115. Družbin oglasnik nam opisuje družbe sedanost in nam kaže najbližjo prihodnost; imena (in sicer prava katoliška!) s semnji vred polnijo še 9 strani, zastavica v podobah vabi nazadnje vse umneže, da zasučejo svojega uma svitle meče, pričenshi s poštenim judom Abrahamovičem. — Takó se ni treba našemu koledarju sramovati, kakor bi bil preveč mēdel, marveč kaj takega že nekaj zaleže; mi pa imamo tudi prilike dovolj, da o njem katero rečemo.

»Ti očeta do praga, sin tebe čez prag« imenuje se prva povest koledarjeva; spisal jo je dr. Jos. Vošnjak. Pripoveduje nam, da so bili pri Hrastnikovih imoviti in dovolj srečni, dokler je gospodaril stari Hrastnik. A njegov sin Jaka se mu je začel lizati in dobrikati, da je dobil od očeta gospodarstvo. Navadila ga je tega malovredna Robásovka, ki mu je hotela čim prej spečati svojo nič boljšo hčer Leno. A Jaka sam tudi ni bil kaj prida, kar je pokazal kmalu, ko je bil sam svoj gospod. Očeta ni poslušal, sestri svoji Rezi ni izplačal dote, zapravil gozd in nazadnje celó očeta pahnil čez prag. A tu izvemo, da je tudi stari Hrastnik nekđaj sam grdo ravnal s svojim očetom in da je sinova nehvaležnost zanj zaslužena kazen. Kmalu potem umre Hrastnik, Jaka se ponesreči in umre vsled tega, vendar skesan, Reza, njegova sestra, se dobro omoži, le kaj je bilo z Leno, tega ne pové pisatelj, jaz pa tudi ne vem. — Ta povest ima prednosti, pa ima tudi napake. Pisana je zanimivo, namen je nraven — svariti namreč hoče otroke, naj ne ravnajo slabo s stariši —, tudi značaji so narisani dokaj istinito in določno. Napaka pa je ta, da je takoj s prva mnogo nepotrebnega opisovanja; razvoju se pozna, da mu je »pot odkazana«, včasih se razvija vse bolj po volji pisateljevi, kakor po naravi in tako se ni mogoče iznebiti misli, da je tu pa tam kaj prisiljenega. Priznavamo pa radi, da zna pisatelj

s posebno spretnostjo rabiti krščansko nravnost in njene nauke za povestne namene.

Vse drugačna pa je druga povest v koledarju z naslovom »Znojilčevega Marka božja pot«, katero je spisal J. Kersnik. Gledé izvirne snovi, naravnega razvoja posameznih dogodkov, živega in plastičnega opisovanja ima vsekako ta povest veliko prednost pred prvo. Sevėda »lepih naukov« po pridigarskem načinu ne podaje, a ne vem, ali bi to bilo v prid povesti. Šestnajstletni Marko je doma na Znojilah. A v pameti ni vse v redu, zato ga neče pustiti mati z bratom in sestro na božjo pot na Skaručino. A Marko gre, kupi celo orgelce na sejmu, pa hiteč domov si izbere napačno pot. Poprašujočemu, kje so Znojile, pokažejo mu kraj, ki se je res tako imenoval, a niso bile Markove Znojile. Vsled tega je preživel Marko na teh Znojilah teden v čudnem položaju, dokler ga ne pride rešit vseh nadlog njegov boter. — Brez dvoma bode narodu našemu povestica zeló ugajala, zlasti kmetom, ker je kmečko življenje v njej tako resnično popisano. — To sta povesti, drugi spisi so ukoviti.

Izmed poučnih spisov se odlikuje tudi po svoji zunanosti spis z naslovom »Trst« (spisal J. G.), ki nam v besedi in podobi (ima namreč 12 slik) predočuje Trst. Čudno bi bilo, ako bi hotel opazke delati o tem spisu, kajti pisatelj biva v Trstu in torej to mesto pozna mnogo bolje nego jaz. Čitateljem so gotovo slike zeló po godu. Isti pisatelj nam popisuje tudi življenje blagega pokojnega Mihaela Debelaka, kanonika v Trstu, ki se je odlikoval s svojo pastirsko gorečnostjo, kakor pred l. 1868 s svojo vnemo za šolo. — Zeló zanimiv in tudi kaj primeren je spis kanonika dr. Ivana Križaniča: »Razgled po katoliških misijonih«. Pisava je domača, prijetna; v slovničnem oziru je treba paziti, da se odstranijo nedostatki, kakor v začetku stavka: »Bi ne verjeli . . .« ali »sta se pač zopet . . .«, a ti so jako redki. Lahko rečemo, da jo je gosp. pisatelj res kaj dobro pogodil s tem spisom. — V spisu »Kmetijske šole« priporoča g. dr. Vošnjak kmetom, naj pošiljajo radi svoje sinove v kmetijske šole; v ta namen nam jih po uravnavi in po delovanju opisuje. Slika kaže »šolo na Grmu«. — O treh naslednjih spisih: »Odpisovanje zemljiškega davka zaradi elementarne škode«, »Dva sovražnika naše dece« in »Slovenski po-

slanci v državnem zboru« nimam ničesar reči. — V »Razgledu po svetu« podaje gosp. Ign. Žitnik običajni pregled najvažnejših dogodkov bodisi po širnem svetu, bodisi posebej po domovini. Mnogo zanimivega izvedó Mohorjani, ki ne beró časopisov, iz tega pregleda. Želimo le to, da bi bil pisan v odločno katoliškem duhu in s srcem, ki bije gorko za sv. cerkev. Ako me vpraša, kako neki se piše v katoliškem duhu, imenujem mu za vzgled Nemca Scheicherja. — Splošno se mora priznati, da dela ta koledar odboru družbe sv. Mohora vso čast in je v veselje udom.

2. „Slovenske Večernice“ za pouk in kratak čas. 43. zvezek, 144 str. Večernice imajo, izvzemši spis »Pošta«, zabavno vsebino. Tudi spis »Pet zglédov pridnosti, varčnosti in podvzetnosti« je zabaven poleg tega, da je poučen. Govor Anton Kržičev: »Najoblastnejša vladarica na svetu« je šaljiv in poučen h krati. Tako je vsebina. Večernic res mnogovrstna, kakor koledarjeva. Najobširnejša je prva povest: »Domačija nad vse«. (Spisala Pavlina Pajkova). Kaže nam moža, ki ne more strpeti v domovini, dasi je že čutil britkosti v tujini — v Ameriki. Povrnivši se od tam, najde doma svojo hčer pri dobrem doktorju Jarneju. A naveliča se biti blizu tega dobrotnika, vzame hčer ter odide ž njo v Ameriko. Tukaj ga ne čaka namišljena sreča: hči Jelica mu umrje vsled lakote za mrtudom, sam pa zboli nevarno in potem — izgine. — Povest se čita še dovolj prijetno, a ženska gostobesednost pripravi včasih čitatelja v nejevoljo. Tudi so se vrinili nekateri izrazi, s katerimi se utegne pazni čitatelj proti volji pisateljice zabavati. Tako je n. pr. vrli doktor Jarnej »človek, medvedu podoben«, ima »prav medvedji glas«, »njegovo telo ni bilo sicer veliko, a zato tem bolj široko in okroglo« (ali ni širokost tudi velikost?); celó roke si ogledamo in vidimo, da »imajo podobo lopat, ter so z lasci poraščene«. Noge ima kratke (str. 4), a stopa »z dolgimi koraki gor in dol«. Ta (zdravilstva) doktor tudi vé, da jeziti se ni samo »moško«, ampak celó »zdravo za pljuča«. Enakih izvirnih podob in izrazov se nahaja še več v povesti. Smoter te povesti bi priprostemu čitatelju še prijäl, a razredba snovi, nenavadni značaj »Jeličinega očeta«, premalo neprisiljenih prizorov je vzrok, da ne bode povest zeló ugajala. — Vse drugačen mož pa je »Birič Juri«, ki ga je opisal »Tone iz gošče«. Dasi nima kakega vzornega namena ta »humoreska«, vendar bode ob dolgih večerih vzbujala dosti smeha. »Tone iz gošče« ima humoristično žilo. Upamo, da ga bodemo zopet srečali. — Tretja povest »Gospod Anton« (spisal Anton Koder) naznanja se nam kot »resnična«. Gospod Anton (duhovnik) pripoveduje svojo povest, in iz tega pripovedovanja izvemo, da je doživel zanimivo usodo. Materi je bil obljubil, da bode duhovnik; a izneveri se obljubi, pride v hišo milijonarja, kjer poučuje domačega sina, nadaljuje svoje nauke in se zaroči z bogato gospodarjevo hčerjo. Ko gre materi naznaniti svojo srečo, primejo ga orožniki, ker se je zvrnil nanj sum velikanske tatvine pri njegovem gospodarju. Prebiti je moral med preiskovanjem

več mesecev v ječi, in skoro bi bil obsojen, da se ni oglasil pravi zločinec. Tako je bil spoznan za nedolžnega in oproščen; a ni se brigal več za nevesto v glavnem mestu, marveč je šel v domovino ter se posvetil duhovskemu stanu. — Povest je lepa; ako je resnična, tedaj je toliko lepša — a ne povest, marveč povedana dogodba. — Tudi nekaj pesmic imajo Večernice, o katerih le to opomnim, da bi prelagatelj Puškinove »bajke o ribiču in ribici«, A. Aškerc, obliko orodnikovo ženskih imen na *oj* smel brez skrbi zamenjati z navadno. Cemu ta posebnost? — J. Vrhovčev spis »Pošta« kaže, kakšna je bila pošta nekđaj in kakšna je sedaj; Steklasov spis »Pet zglédov« vzbuja in vnema za pridnost, varčnost in podvzetnost. Vzglédi so dobro izbrani in popisani. — Tudi »Pravljice« J. Fr. Radinskega se lepo podajo v raznovrstnost. Kdor hoče pisati dobre pravljice, poznati mora dobro narodne pravljice, imeti mora živo domišljijo, pa tudi zdravo srce: Radinski ima oboje.

Toliko o dveh zabavnih delih, kateri je podala letos družba sv. Mohora. A ne morem si kaj, da ne bi izpregovoril besede o tem, kar čitamo v »Družbinem oglasniku« (Kol. str. 117): »Ponoviti pa moramo staro tožbo, katero so manj ali bolj glasno javljali že oglasniki prejšnjih let, posebno oni v koledarju leta 1886. Družba je vedno v zadregah zastran dobrih, iz ljudstva povzetih in našemu ljudstvu prikladnih povestij. Da mu nista vsled nujnih prošenj pomagala gospod dr. Josip Vošnjak in gospod Janko Kersnik, ne vemo, kakošnega razvedrila bi bili namestu njihju povestij podali Mohorjevim bralcem, a jako dvojimo, da bi bili z njim tako zadovoljni, kakor slišimo, da so zdaj. Mi smo ta dva gospoda zopet ustmeno in pismeno naprosili, da še nadalje v tej stroki skrbita za družbo; prosimo pa še druge spretne pripovedovalce, da nas zalagajo z dobrimi pripovednimi spisi. Bolje, da nam takih vsako leto preostaja, kakor da moramo še v zadnjem hipu pisatelje nadlegovati v strahu in skrbéh, bodo li utegnili in mogli nam ustreči.« — Naravnost moram izreči, kar mislim, mislim pa, da to je res — žalostno. Torej vsi slovenski leposlovci skupaj razun gg. Vošnjaka in Kersnika ne morejo dovolj zalagati družbe z dobrimi povestmi, — ali je pa nečejo. Eno, kakor drugo je res žalostno. Ko bi vedel, da bode tujec čital te besede, raje bi jih zamolčal in zakril slabost svojega naroda. Kako naj si to razlagamo? Ne moremo drugače, kakor da rečemo: ali slovenski pisatelji, ki imajo zmožnost, nečejo pisati poštenih, nraavnih povestij — in to bi bilo najhujše, ali pa oni, ki bi radi pisali v dobrem duhu, nimajo zmožnosti, da bi pisali zanimivo in po pravilih umetnosti. Kolikor me uči izkušnja, kaže se oboje v našem slučaju in pa tudi to, da celó sposobneži, ki so dobrega mišljenja, posebno mnogi duhovniki — pisati nečejo. In vendar, ali nam ni dal Bog darov za to, da jih porabimo v njegovo slavo? Dobro vem, da je med slovensko duhovščino neko mnenje, da se duhovniku ne spodobi pisati povestij. Še resničnejše pa je, da je to mnenje nekako podedovano, ali povzeto iz omejenih nazorov. Za sedanje čase pa velja, da naj si duhovščina sama pomaga, ako hoče imeti dobro, nraavno

slovstvo po svoji volji. Naj imajo zlasti mlajši duhovniki pred očmi, da jim je poklic delati za božjo čast. Za božjo čast pa morejo prav vspešno delati, ako napišejo dobro povest za 50 tisoč čitateljev ali za naše slovenske za veljavo lepe nravnosti in vere boreče se liste. — Naposled naj opomnim še to, da bi proti našim znanim dobrim pisateljem ne imeli ničesar, ako bi hoteli tudi drugodi v takem duhu pisati, kakor pišejo za družbo; ne pravim: take in take povesti, pač pa v takem duhu. Tudi omikancem ne škodi povedati, da je treba izpolnjevati četrto božjo zapoved: pač, še bolj je treba praviti omikancem nego kmetom.

Potrudimo se povzdigniti slovensko dobro leposlovje, da ne bode več tako tožil odbor, ampak le obžaloval, da ne more sprejeti vsega izvrstnega gradiva, ki se mu pošilja! V ta namen bode tudi »Dom in Svet« deloval brez ozira na levo ali na desno.

„Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda.“ III. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani 1889. Tiskala »Katoliška Tiskarna«. Mali 8°. Str. 40. — Knjižica ima poročilo o IV. redni veliki skupščini na Bledu dne 6. avgusta 1889 in pa imenik podružnic, pokroviteljev in vodstva.

„Slovesno posvečevanje“ temeljnega kamna za novo cerkev na Brezjah dne 9. oktobra 1889 l. V Ljubljani. Samozaložba. Tisk »Katol. Tisk.« 1889. Mali 8°. Str. 12. — Tiskana je knjižica v malo izvodih. Opazka je prav tukaj na mestu: ako je dobrote preveč, ni dobrota. In preveč dobrote se mi zdi v raznih pridevnikih pred naslovi. Ne preziram dobrega namena neimenovanega gosp. pisatelja, a čitatelj te dolge in nepotrebne predtakline težko prebavlja. A ker jih ne moremo in ne smemo čisto izpuščati, treba je hoditi po srednji poti. Moja misel je ta: Kadar navajamo v spisu prvič visoko osebo, dajmo ji dostojen, značilen, a kratek prilog pred ime, potem pa ni treba več. Dva pri enem imenu sta nepotrebna. Drugače je, ako se piše kak imenik, ali dela kaka listina, drugače, ako se priprosto pripoveduje. Tudi naj se v tisku ti prilogi skrajšajo. Nujno potrebno je, da se za časnikarje, pa tudi od časnikarjev slovenskih ta zadeva za vselej določi. »Dom in Svet« bode o priliki stavil svoje predloge. A že tu izjavljam, da se mi zdi »velečastiti« za duhovnika dovolj časten, »prečastiti« pa naj bi prepuščali škofu in njegovemu uradu. Ako pravimo komu »milostni«, pač ni to brez nekakega lizunstva, zlasti duhovniki naj bi se tega branili. Ako daje svet gospem pridevek »milostna«, svobodno mu! Dr. Fr. L.

„A. Janežičeva Slovenska slovnica.“ (Konec.) Nov je tudi § 185, kjer se po vzgledih kaj prigljudno kaže, kako se slovenski glagol stopnjuje, in § 186, ki uči, kaj je znak dovršnega in nedovršnega glagola. — Obliko na *te* za dvojino ž. sp. bi morda kazalo opustiti in rabiti samo obliko *ta*.

Nepravilno sklanjo je g. izdatelj do cela izpustil, obravnavajoč glagol *iti* pri I. vrsti, *imeti*, *hoteti* pri III. vrsti.

V § 192 imamo vzgled: Ko bi ne bilo nebo dežja poslalo, vse na zemlji bi bilo kruha stradalo, dočim ima Janežičeva slovnica: Ko *ne*

bi bilo nebo . . . dežja poslalo itd. in dr. Sket sam uči v § 380, 5) op., da stopa nikalnica *ne* pravilno pred zastareli aor. bi, kar tudi Levstik zabičuje. Notranjec to še dobro čuti, (kolikor vem, tudi Beli Kranjec. Uredn.), kar pričajo razne fraze, n. pr. kaj *né* bi itd. To bi bilo prav omeniti v istem paragrafu spodaj, kjer govori o načinu, kako stavimo besede v govoru. Zadnji primer v tej opombi bi se bolje glasil: ne bi se bil veselil m. ne bil bi se veselil.

Na str. 107 je pač po zmoti prišel v knjigo Prešernov stih: »Sel naj vsak sam bo skoz življenja zmede«, ker je že str. 58 naveden kot vzgled dvojine od osebnega zaimka, *naj m. naju*. Vendar bi bil tu bolj na mestu. V § 200 bi pričakoval, da se omeni oblika »bolje« v pomenu: *magis, mehr*, in kaj naj se misli o tem?

K § 220 pristavljam, da le preradi rabimo obrazilo *in*, pridevajoč ga tudi takim neživim stvarjem, katere ga ne dobivajo, in taka beseda se mi zdi takoj: *veža, vežine duri* (str. 132), jaz bi pisal: *vežne duri*, tvoreč pridevnik z obrazilom *en, vežen*; ibid. pod obrazilom *ski e* bi rad vedel, kaj mi je misliti o tvorjenju pridevnikov na *ski* iz tujih, največ klasiških jezikov, n. pr. ali je bolje pisati: političen, ali politiški, klasični ali klasiški — gledé na druge Slovane bi bolje pisali poslednje. (Ozirati se je pač treba na samostalnik, ki se rabi v slovensčini. Politika, gramatika i. dr. imajo pridevnik: političen, gramatičen. Pisati pa: teologično iz teologija, moralično iz »moralis ali moralisch« . . . je neslovensko, grdo. Uredn.) Dalje, ali stoji vedno *ski*, in nikoli ne sam *sk* za obrazilo? Sedaj pišo nekateri *ljubezniv*, Janežič ima še: *ljubeznjiv*, ali je oboje prav, ali zadnje napačno? (Zadnje napačno. — Uredn.)

V § 224 pod manjšalnim obrazilom *ica* stoji opomba: Pri ženskih imenih na soglasnik se i večkrat izpušča, kakor *stvarica* in *stvarca*, *živalica* in *živalca*, *krv-krvca*, *brv-brvca* ali *brvica*. To pravilo naj bi se premenilo tako-le: Pri ženskih imenih na soglasnik je obrazilo *ca*, torej le: *stvarca*, *živalca*, *povéstca*, tako uči po Miklosiču Cigale. (Ako je taka, vedel bi rad, zakaj se sliši: »na tej brvici, pečici, v vasici«, in pa: »mrovca« nam. mrvica? — Uredn.)

Popolnem nov je odstavek str. 153—165, kjer najprej ob kratkem izvemo zgodovino tujk v slovensčini, od katerih narodov in v katerem času da smo jih sprejeli. § 232 pa potem podaje tujke, privzete iz raznih jezikov. Za ta trud zaslужuje gosp. izdajatelj vso hvalo, kajti tu spozna slovenski dijak marsikatero besedo kot tujko, ki se mu je zdela prej domačinka, in gotovo se bo trudil, nadomestiti jo z lepšo domačo. Tako n. pr. *izvé*, da je beseda žugati tuja, iz stvn. *sciuhén*, srvn. *schuhen*, *schugen* (scheu machen, verscheuchen), doma pa ima za to: *pretiti*. Pri drugih bo videl, da je isto, naj rabi to ali ono, obe sta tujki, n. pr. *boja* ali *barva*. Pri besedi *bajta* naj se dostavi: semitskega izvira, ne pa: it. *baita*.

O skladnji g. izdatelj sam pravi, da ni pre naredil mnogo, ker je »prav pregledno in slično, kakor v drugih šolskih slovnica« sestavljena. Večidel, pravi, je izpuščal, kar se mu je zdelo potrebno, in le malokaj dodajal. Kako se je

držal bolj onih oblik, »ki imajo sedaj v našem slovstvu več ali manj občno veljavo«, vidi se zlasti v § 279, v katerem ima za vsak nepristni predlog večinoma le po en izraz, dočim jih ima Janežič zmirom po več, n. pr. za Janežičeve: *mimo, memo, mem* ima dr. Sket samo: *mimo*. Da bi se pač v vseh oblikah dosegla zaželena edinost!

§ 312 b) uči, da množilne števnike rabimo na vprašanje »koliko« tudi pri samostalniki, ki nam služijo le v množnem številu, n. pr. *dvojne duri*. Spodaj ima pač opombo, da nekaterim Slovencem služijo raje v tem primeru ločilni števniki; jaz bi menil, da je poslednje pravilneje in se v njem tudi z latinščino.

V § 320 b) v opombi bi se tudi lahko omenilo, kako je s povračalnim zaimkom v skrčenem stavku, če je v njem še kak logiški subjekt. Te stvari se je bil Cigale dotaknil v »Novicah«. Če skrajša n. pr. stavek: Sv. Andrej je od daleč ugledal križ, kateri so mu bili pripravili, glasi se to: Sv. Andrej je oddaleč ugledal sebi pripravljeno križ. Če pa imam prej dva subjekta, n. pr. Sv. Andrej je oddaleč ugledal križ, kateri so mu bili mučitelji pripravili, tedaj moram paziti, da li ne nastane po skrajšanju dvoumnost, in v tem slučaju bi ne smel staviti povračilnega zaimka. S § 330 f) se ne strinjam v tem, ker mislim, da nedovršnik nikoli ne more rabiti v zaznamenovanju prihodnjega dejanja, če tudi je v odvisnem stavku. Torej ne bi pisal: Volk se je zarekel, da ne kolje več jagnjet, ampak: Volk se je itd., da ne bode več klal jagnjet. Takoj v nastopnem § pa bi si želel opazko, da naj bi v slovenščini češče rabili dovršnike v sedanjiku za prihodnjik, kakor da bi jemali sestavljeni prihodnjik. Ta je lepa posebnost slovenščine, ne zanemarjajmo je! Ne malo je ustregel gosp. izdatelj gotovo tudi s petim delom, ker je tudi nauk o stihotvorstvu kolikor toliko že učna tvarina v zadnjih razredih spodnje gimnazije. Prav bi bilo, da je pristavil slovenskim izrazom še tehniške grške, n. pr. za vzdig in pad arsis in thesis, ker so vendar slovenski po njih ukrojani. Na strani 267 navaja kot vzgled desetercev odstavek iz pesmi o Kraljeviča Marka smrti, po slovenskem prevodu. Za slovensko narodno pesen ima že vzgled: Lepa Vida je pri morju stala itd., zakaj ni torej pridržal srbskega izvornika, ker je tako lahko umeven in ob enem bi vspodbudil in vnel enega in drugega dijaka za divni srbski jezik?

J. D.

„DROBTINICE“ za l. 1889. Na več vprašanj: „Drobtinice“ so tiskane, obsegajo devetnajst in pol pole, imajo tri slike; dobivale se bodo od 27. t. m. v „Katoliški Bukvarni“ po 1 gold. 40 kr.

HRVATSKO SLOVSTVO.

(Dr. Fr. L.)

„Spomenica posveti prvostolne crkve Srca Isusova u Sarajevu“ četrnaestoga i petnaestoga rujna 1889. Uredio: Dr. Andrija Jagatić, kanonik Vrhbosanski, urednik »Vrhbosne«. Ciena jedan forint. Troškom kaptola Vrhbosanskoga. Čist dohodak namienjen je prvostolnoj crkvi »Srca Isusova« u Sarajevu. Folio. Str. 24. — Ta spomenica posvećevanja prvostolne sarajevske katoliške crkve, ki se je vršila 14. in 15. sept.,

mora se imenovati krasna. Zeló primerno je, da se je ta slovesni in za razvoj katoličanstva v Bosni tako pomenljivi dogodek tudi slovstveno in umetniško proslavil. Spomenico namreč krasi 17 večjih slik, ki so prav lične in čiste. Nekatere slike nam predočujejo prave umotvore iz nove cerkve, kakor n. pr.: »Bog daje deset zapovedi na Sinaju«, ali »Govor Isusov na brdu«, ali »Uskrnuće (vstajenje) Isusovo«. Eno izmed teh slik prinaša današnja šte. našega lista in sicer pročelje prvostolne cerkve po prijaznosti našega rojaka, sedanjega kanonika vrhbosanskega, velečast. g. dr. Antona Jegliča. Kapitolu vrhbosanskemu častitamo na tem delu, čitatelje pa opozarjamo na »Spomenico«, da napravijo ž njo sebi veselje, novi cerkvi pa dadó mal darek.

Knjige „Matice hrvatske“ za leto 1889.

(Konec.)

Po svoji zunanosti ogledovalca Matičinih knjig najbolj v oči bode res krasna knjiga: „**Slike iz občega zemljopisa**“. Napisao dr. Ivan Hoić. Knjiga prva. Sa 60 slika i jednom zemljopisnom kartom (zemaljske polutke). Nagradjeno iz zaklade grofa Iv. Nep. Draškovića za godinu 1887. « Vel. 8°. Str. 367. Cena gld. 2'80. — To je knjiga XIII. »Poučne knjižnice« Matice Hrvatske. Ta knjižnica šteje že marsikako lepo delo. Ta knjiga pa ne samo da ne zaostaje za drugimi, marveč jih je skoro prekosila. Ako listaš le nagloma knjigo, razveselé te lepe in velike slike, nad katerimi obstane nehoté tvoje oko. Pa tudi vsebina sama je vredna zanimanja. Knjiga nam opisuje po splošnem uvodu zemljo kot zvezdo med zvezdami, kaže njeno obliko, govori o dnevu, letu, o zemljepisnih točkah in črtah, o vodi in o kopni zemlji, o obalih, otokih, nižavah, višinah, o morju, rekah, jezerih, o zraku, njegovem gibanju in vplivu. — Torej obširna tvarina! Kdo ne vé, da je ta veda danes v najlepšem razvoju, nekako v dóbi deviške čilosti, polna navdušenosti za napredek! In ta napredek — vrši se dan na dan. Pa o tem bodem govoril lahko drugje. O knjigi sami za sedaj le toliko, da je pisana lahko umevno; tudi je pisatelju pri srcu, da zanima. Podatki so dovolj natančni. O podrobnostih ne morem tu razpravljati. — Kot ocenjevalca in Slovenca me ni zanimala ta knjiga le po svojem tako priljubljenem mi predmetu, ampak posebej zato, ker imamo Slovenci enako knjigo in sicer Jesenkov »Prirodopisni zemljopis«, ki ga je izdala Matica l. 1874, in o katerem tu samo to rečem, da Slovenci še vedó ne, koliko je ta knjiga vredna. Samo po sebi vleče človeka, da primerja taki deli med seboj. Primerjanje nam kaže, da je pisana Hoićeva knjiga poljudneje in zabavneje, a Jesenkova bolj znanstveno; Hoić opisuje marsikaj na široko, Jesenko podaje toliko, kolikor je neobhodno potrebno, in zato je v tej knjigi mnogo vednostnega gradiva; Hoićevo knjigo bodo čitali Hrvatje raje, negó čitajo Slovenci Jesenkovo knjigo. Koliko vednostne temeljitosti da je v naši (slov.) knjigi, kaže najbolj, da navaja Jesenko samih virov ali pomočkov dve strani drobnega tiska. Slovenci so na to svoje vrlo delo že skoro poza-

Pročelje stolne cerkve „Jezusovega Srca“ v Sarajevu.

bili, treba jih torej opozarjati. A rad jih opozarjam tudi na delo prof. Hoića, s katerim se bodo poučevali in zabavali. »Matici Hrvatski« pa častitam na tem za narod častnem delu.

Zadnja knjiga se zove:

„**Počela političke ekonomije.** Napisao dr. Blaž Lorković.« 8°. Str. 322. Pred tem delom pa imaš v istem zvezku mal spis na XXIV + 36 str. z nadpisom: »Antun Jakić i knjižnica za hrvatske trgovce. Pripomenak. Sa slikom Ante Jakića.« Cena knjižarska gld. 1:50. — To je prva knjiga nove »knjižnice za hrv. trgovce«. Torej zopet novo književno podjetje praktične »Hrvatske Matice«! Tudi o tej v gladkem jeziku in mično pisani knjigi bodemo še govorili o priliki. Knjiga je tega vredna, kajti pisatelj je strokovnjak. Obširen je pregled slovstva v tej stroki iz vseh jezikov. »Kazalo imenā i stvari« dela knjigo jako rabljivo. Toplo jo priporočamo slovenskim trgovcem in drugim, ki se zanimajo za narodno gospodarstvo.

Dve izmed imenovanih knjig, namreč »Herodota« in »Počela političke ekonomije« dobé udje samo po znižani ceni, ne pa za udnino.

Prostor ne dovoljuje, da bi razmišljali ob koncu tega pregleda o knjigah »Hrvatske Matice« na vse strani. Le prošnjo naj dostavimo v prid »Matice« same in v prid udov: Slavni odbor naj tako vodi ta krasni književni zavod, da ne bodo knjige tudi v bodočnosti žalile verskega in npravnega čustva hrvatskega naroda, ampak je krepile in tako vodile narod do krščanskeomike.

IZ DRUGIH SLOVSTEV.

Med znanstvenimi glasili si je pridobil pod vodstvom učenjaka profesorja Jagića svetoven glas list: „**Archiv für die slavische Philologie.**“ Pri tem listu, katerega XII. zvezek 1. in 2. snopič je izšel sredi meseca avgusta, sodelujejo slovanski in (neslovanski) nemški učenjaki-filologi na glasu. Rečena snopiča letošnjega letnika sta polna poukov in zanimivostij. V kratko hočem seznaniti ž njima čitatelje »Dom in Svet«-a. Na prvih straneh (1—47) beremo naučno nadaljevanje »pridne in bistroumne razprave«, kakor jo imenuje O. S. Škrabec¹⁾: »Zur Geschichte der nominalen Deklination im Slovenischen« V. Oblāk-a. Slovenskemu čitateljstvu manje, nego učenemu svetu znani mladi naš rojak podaja tukaj pridno zbrano gradivo o nominalni deklinaciji slovenski. Želeli bi samo, kadar se bo dovršil spis, da se tudi posebej ponatisne. Zakaj »Archiv« je drag in ne mnogim pristopen. Z veliko zanimljivostjo bere se tudi drugi spis, (slededča) razprava W. Vondřak-a od str. 47—78: »Ueber die persönlichen Schimpfwörter im Böhmischen«. Gosp. pisatelj pripoveduje nam o čeških osebnih psokah. Ozira se sosebnost na to, kako se izgovarjajo neke same na sebi »nedolžne« besede in kako se rabijo v stiku z dru-

gimi psokami, p. »pacholek« 1) Knecht, 2) grober Kerl«. Naleti v tej razpravi čitatelj tudi na nekatere, ki so znane med nami Slovenci kot lastna imena in priimki kot: »šibal, Gauner« 70, »šantak, Betrüger« 71, »vajda 1) Anführer der Zigeuner, 2) Flegel«. S tem pa ni rečeno, da so ta naša imena vzeta iz čeških psok, da bi se i to lahko zgodilo. V rojstnem kraju pisca teh vrstic — mimogrede omenjeno, kako se lahko pride do priimka, lastnega imena — napravili so si trije osebenki ali gostači kočē. Prvi je bil nadležen, godrnjal ali »nergal« je o vsaki reči. Drugi je bil siten, »da ga je že bil vsaki sit, kakor na pust potice«. Tretjemu pa ni narava podelila najlepše postave in obličja. Pa eto ti nepoklicanih izbiračev imen, mušljivih ljudi. Naenkrat zberó hišam dosedanjih gostačev imena sebenjakom: »Nergač, Sitnež, Grdež«. Čez nekoliko desetletij — in imena so tu brez karakterizujučih nosilcev. — Noben jezik ni učenjaku presurov in prenerazvit, da ga ne bil vporabil za svoje studije. In zato je tudi najsiromašnejši med slovanskimi našel svojega zastopnika. St. Novaković, srbski učenjak, živoč v Carjevem Gradu, razpravlja o bolgarskem na str. 78—95 »Ein Beitrag zur Kunde der mazedonischen Dialekte. Der Dialekt von Veles-Prilep«. Podaja nam vrelec, iz katerega je zajemal in potem pa neke pripovedke, kar je izšlo vse v posebnem natisu. Od 95—103 str. nadaljuje iz XI. zv. »Archiva« F. Fortunatov svoje »Phonetische Bemerkungen« o Miklosičevem »Etymologisches Wörterbuch«. Rečeno delo je prvo in edino v tej stroki in vrsti med Slovani. »Grundlegend für die slav. Philologie« imenuje je berlinskega vseučilišča profesor Brückner. Nedostatki poizgubili se mu bodo pri prihodnjih izdajah. Niti naslednjih razprav ne smemo prezreti. Od 103—119 strani »Zwei syntaktische Eigenthümlichkeiten der russischen Sprache von J. Kozlovskij.« »Slavische Denkmäler aus älterer Zeit in Breslau 120—139 von P. Karge« in nadaljevanje (iz »Archiva« 365—416) razprave Brücknerove 140—155 »Ueber die älteren Texte des Polnischen«.

Posebno zanimiv je omenjeni list zaradi svojega t. im. »Kritischer Anzeiger«. Kar se med Slovani važnega na polju jezikoslovja, zgodovine itd. v dežel dá, vse najde oceno v tem oddelku. Ocene te so kratke, stvarne, korenite, naučne za vsacega razumnika. »Kr. Anz.« je tudi večji množini pristopen nego že omenjene razprave, ker je laglje umeti in zanimiv t. r. za vsakega razumnika. Največ ocen nahajamo v tem oddelku navadno od samega izdajatelja Jagić-a. V poslednjih dveh snopičih pa nam »Kritischer Anzeiger« kaže med ocenitelji tri mlade sile slovenske na polju jezikoznanstva: V. Oblāka, Murka in Štrekelja. Komur je pristopen rečeni izvrstni list, naj ga ne zamudi v svoj nauk porabiti in se vpoznati z najvažnejšimi proizvodi duha veččislanskega naroda slovanskega.

F. S. Lekše.

1) „Cvetje“ VIII. 10.

Cena: Za celo leto 2 gld.; za pol leta 1 gld. Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču.

Izdajatelj, lastnik in urednik dr. France Lampe. Tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani.